

בוקובינה

(Bukovina). שם היסטורי של איזור בקרפטים הצפוניים-מזרחיים ובמישור שלמרגלותיהם, עד לנהר דניסטר בצפון.

עד 1774 היה האיזור חלק מנסיכות מולדובה הכפופה לעות'מאנים. ב-1774-1918 היה בשלטון אוסטריה, ואז ניתן לו השם בוקובינה ונוצרה בו בעייה לאומית קשה, עם התיישבותם של המוני גרמנים, ובעיקר המוני אוקראינים. בסוף ימי שלטון האוסטרים היו האוקראינים הקבוצה הלאומית הגדולה ביותר, אך לא הרוב. ב-1918-1940 היתה בוקובינה כלולה ברומניה. ביוני 1940 סופחה לברית המועצות צפון בוקובינה, שבה היו רוב התושבים אוקראינים. הסיפוח בא בעקבות אולטימטום לרומניה ואגב חריגה מחוזה ריבנטרופ-מולוטוב. כעבור שנה, בסוף יוני 1941, עם הפלישה לברית המועצות, חזרו הרומנים וכבשו את צפון בוקובינה.

ישובי יהודים קמו בבוקובינה במאה ה-13. במאה ה-17 היגרו לבוקובינה יהודים רבים מפולין ומאוקראינה, וההגירה גדלה מאוד בשלטון האוסטרים. ב-1890 ישבו בבוקובינה 90,000 יהודים. הם מילאו תפקיד חשוב בפיתוח המסחר והתעשייה, ולעשירים ביניהם היו אחוזות ואף תארי אצולה. בשלטון רומניה בין שתי מלחמות העולם הורע מצב היהודים, עקב פגיעות אנטישמיות, דחיקת רגליהם מעיסוקים שונים וערעור מעמדם המשפטי. בעקבות "חוק בדיקת האזרחות מחדש" שחוקקה ממשלת אוקטין גוגה – אֶלְפֶסְנֶדְרוֹ קוֹזָה בראשית 1938 נשללה מיהודים רבים אזרחותם.

סיפוח צפון בוקובינה לברית המועצות ביוני 1940 ונסיגת הצבא הרומני לוו בפגיעות באוכלוסיה המקומית ובעיקר ביהודים, כי הרומנים הנסוגים האשימום באהדה לקומוניזם ולסובייטים ובהתגרות תוקפנית בחיילים הרומנים. בשלב המוקדם הוא של השואה ובלי קשר עם הנאצים רצחו יחידות של צבא רומניה מאות יהודים ועשו פשעים חמורים אחרים. גדוד הרגלים 16 בפיקודו של הרב-סרן האנטישמי ואלריו קארפ שנסוג דרומה מבוקובינה הצפונית לכיוון פאלטיצ'ן (Falticeni) רצח בעינוי תופת עשרות יהודים. הרציחות לא פסקו גם אחרי יציאת הצבא הרומני מהשטח שנמסר לסובייטים, והשתתפו בהן גם גדודי חיל רגלים אחרים. גם חיילים יהודים בצבא הרומני סבלו השפלות ועינויים מידי החיילים הרומנים וכמה מהם אף נרצחו. יהודים רבים שנסעו להתייצב ביחידותיהם הושלכו מן הרכבות בעת נסיעתן.

השלטון הסובייטי בצפון בוקובינה שם קץ לחיי התרבות והחינוך היהודים המסורתיים ולאוטונומיה שממנה נהנו למעשה יהודי האיזור בשלטון הרומנים. חוסלו כל הארגונים היהודיים הלא-קומוניסטיים והחל מסע של הטרדות, חקירות ומאסרים של מנהיגים ופעילים ציונים. ב-13 ביוני 1941 החלו הגליות של המוני מנהיגים ועסקנים ציונים ואחרים ושל כל מי שנחשב ל"אויב העם". ההגליות נמשכו עד עצם ימי המלחמה הראשונים. מצ'רנוביץ (Cernauti) הוגלו לסיביר כ-4,000 יהודים, וכן הוגלו מאות משפחות מערי השדה. בד בבד התנהל מסע נגד בעלי רכוש ועשירים למיניהם או נגד אותם שהשלטונות חשבו לעשירים. המסע פגע גם ברבים מבני המעמד הבינוני, ובכללם בעלי מקצועות חופשיים שהוגדרו כ"בורגנים".

עם פלישת הגרמנים ובעלי בריתם בהם הרומנים, לברית המועצות (22 ביוני 1941) גויסו אלפי יהודים לצבא האדום, אבל רוב היהודים נותרו במקום, מכיון שלא הועמדו לרשותם אמצעים מיוחדים להסעה. יהודים מעטים הוצאו מבוקובינה או הצליחו להימלט לפני ברית המועצות, שכן בדרכם מזרחה נלכדו בידי צבאות גרמניה ורומניה. כבר לפני בוא הצבא הרומני לצפון בוקובינה החלו הפרעות ביהודים בכפרים רבים שהצבא הסובייטי נסוג מהם ושעדיין לא הגיעו אליהם יחידות הצבא הרומני. התארגנו כנופיות איכרים, בעיקר אוקראינים, וביזמתן שדדו, עינו, אנסו ורצחו מאות אלפי יהודים. כך היה ביישובים באנילה (Banila pe Ceremus), סדאגורה (Sadagura), רוהזנה (Rohosna) ועוד. הצבא הרומני טיפח בחייליו שאיפה לנקום ביהודים על שכביכול סייעו למשטר הסובייטי. רב-סרן קארפ הורה לרצוח 450 יהודים בכפר צ'יודיי (Ciudei), הכפר הראשון שכבש בבוקובינה הצפונית. ב-4-31 ביולי רצחו החיילים הרומנים אלפי יהודים בכפרים שכבשו. ב-5-6 ביולי נכבשה צ'רנוביץ בידי הרומנים והגרמנים, ועמהם הגיעה גם אינצ'קומנדו 10a של אינצ'גרופה D. הגרמנים לא היו מרוצים מ"ביצועיהם" של בעלי בריתם הרומנים, שהקדישו שימת לב מיוחדת גם לסילוק האוקראינים מצפון בוקובינה. אינצ'קומנדו 10a נתנה דוגמה לרומנים, ערכה את הטבח הראשון בעיר והוציאה להורג מאות יהודים, ביחוד אנשי רוח ובעלי מקצועות חופשיים. בעת ובעונה אחת חוללו יחידות גרמניות פרעות בכל מחוז צ'רנוביץ.

בישובים היהודים שלאורך הדניסטר נרצחו מאות יהודים בידי אוקראינים שבאו מגליציה, ויהודים נהדפו בידי הרומנים והגרמנים אל העבר השני של הנהר, ושם נרצחו בדם קר. כ-15,000 יהודים נרצחו בגל הרציחות ההוא. ב-21 ביוני 1941 הוחל בדרום בוקובינה בפקודתו של יון אנטונסקו (Ion Antonescu), בהוצאת היהודים מן העיירות והכפרים, הפינוי נעשה על פי שרירות ליבם של השלטונות המקומיים, וכללו בו גם את העיר סירט (Siret). הנשים, הזקנים והטף נשלחו בדרך כלל למחנות בדרום-מערב רומניה. על הקהילות הקטנות

של חבל אולטניה (Olteni) הוטלה החובה לדאוג להחזקתם, אף של יכלו לעשות זאת. מיד לאחר צאתם את בוקובינה הדרומית נשדד כל רכושם. בספטמבר-אוקטובר 1941 שוחררו המגורשים מהמחנות שבדרום-מערב רומניה וגורשו לטרנסניסטריה (Transnistria). בצפון בוקובינה רוכזו הניצולים מהפרעות והרציחות בכמה מחנות ומשם הועברו לגטאות בסטורוֹז'ינֶץ (Storojineti), בקוצמן (Cotnabu), ואשקאוֹץ (Vasacauti), ויז'ניצה (Vijnita) ולוֹז'ן (Lujeni). רבים נמלטו או הועברו לצ'רנוביץ. ב-11 ביולי הופעל שלטון אזרחי רומני בבוקובינה ולמושל מונה אֶלְפֶסְנֶדְרוֹ ריושאנו. המחלקה לרומניזציה במשרדו עסקה באופן בלבדי בהחרמת רכוש יהודים. ב-30 ביולי הוצא צו מיוחד מטעם המושל בדבר ענידת הטלאי הצהוב (ראו 'אות קלון'). הלשכה הצבאית שפעלה ליד המושל ובראשה רב-סרן סְטֶרְה מאריִנְסְקוֹ הוציאה לפועל באכזריות את כל ההוראות נגד היהודים ואף הוסיפה הוראות משלה. הופעלו גם כל החוקים וההוראות נגד היהודים שהיו בתוקף בשטחי רומניה הישנה (הֶרְגֶאט - Regat). על היהודים בבוקובינה נאסר כל קשר עם אחיהם בֶרְגֶאט, ובכלל זה קבלת מזון. ב-4 באוגוסט נעשה נסיון ראשון לגרש יהודים מבוקובינה לטרנסניסטריה. המשלוח הראשון כלל יהודים מסטורוֹז'ינֶץ והסביבה. הז'נדרמים הרומנים רצחו 200 מהם בהטבעה במימי הדניִסְטֶר. ב-10 באוקטובר 1941 נתקבלה מבוקרשט הפקודה הסודית להתחיל בגירושם של יהודי צ'רנוביץ ושל כל היהודים שנותרו בחיים בבוקובינה הצפונית מעבר לדניִסְטֶר. לפני כן הוחל בריכוז היהודים בכל בוקובינה הצפונית בכמה גטאות ומחנות. ב-11 באוקטובר הוקם הגטו בצ'רנוביץ, ולמחרת ב-12 באוקטובר 1941 החלו הגירושים. אלפי יהודים גורשו לטרנסניסטריה דרך מֶעֱבֵר הגבול אטאקי (Atachi), אך רובם נשלחו למחנות שאולתרו בחופזה בצפון בֶסְרַבְיָה, והם מחנות סְקוֹרְן, אֶדְיִנֶץ ומֶרְקוֹלֶשְט, ורבים מהמגורשים נספו שם. אותם שלא נספו במחנות גורשו בין 9 באוקטובר 1941 ל-31 בחודש זה לטרנסניסטריה. עד להפסקת הגירושים ב-15 בנובמבר 1941, גורשו 57,000 יהודים מבוקובינה כולה, ובכללה דרום בוקובינה. הגירוש התנהל באכזריות רבה ורבים נרצחו בדרך. רכוש היהודים נשדד בידי התושבים המקומיים, אף שלכאורה נחשב לרכוש ממשלתי מוחרם. נותרו רק כ-20,000 יהודים בצ'רנוביץ. ביוני 1942 גורשו כ-4,000 מהם.

הגירושים הופסקו הודות לפעילות מנהיגים יהודים בבוקרשט, בעיקר ד"ר וִילֶהֶלֶם פִּילְדֶרְמַן והרב הראשי אֶלְפֶסְנֶדְרֶר שְׁפֶרְן, שהשיגו הבטחה מִמֵּיהַי אֶנְטוֹנְסְקוֹ להשאיר בצ'רנוביץ את היהודים הדרושים לכלכלת המקום. הרודן יון אנטוֹנְסְקוֹ התיר להשאיר במקום 10,000 יהודים, אך למעשה נשארו במקום כ-16,000 יהודים, ביניהם כמה מאות ניצולים מפולין. באוקטובר 1943 בוטלה חובת ענידת הטלאי הצהוב והאיסור על התנועה ברחובות. עם התקדמות הצבא האדום פחדו היהודים כי יפלו קורבן לגרמנים הנסוגים. השלטונות הרומניים אסרו על היהודים לצאת לפני רומניה.

בראשית פברואר 1944 נסוג הצבא הרומני והעיר צ'רנוביץ נותרה בידי הגרמנים, אך הכיבוש המהיר של העיר הציל את יהודי צ'רנוביץ מהשמדה. באפריל 1945, כאשר איפשרו הסובייטים מעבר חופשי לרומניה, יצאו את צ'רנוביץ כמעט כל היהודים המקומיים, שריד אחרון ליהודי בוקובינה הצפונית. כמה אלפים, לרוב בודדים מתוך משפחות שגורשו, חזרו בסוף 1944 ובראשית 1945 מטרנסניסטריה. רובם התרכזו בערים בדרום בוקובינה שמהן גורשו ב-1941. כעבור שנים מעטות יצאו רובם את רומניה ועלו לישראל.